

Děkujeme, přicházíme

Podle ekonomické teorie ohrožuje malý počet členů politických stran zájmy většiny, proto potřebujeme více straníků

Fungování politických stran je jednou z hlavních příčin politické frustrace v Česku. Jejich chování ovšem není žádným překvapením, neboť jen potvrzuje očekávání ekonomické teorie, že strany s hrstkou členů budou zneužívány partikulárními zájmy. Stejná teorie však nabízí i možné řešení, kteréžto nevyžaduje naplnění parlamentu andělskými osobnostmi ani revoluční změny volebního systému.

Nedůživé strany

Mancur Olson je jedním z velikánů ekonomické teorie, který se nebál velkých otázek. Ve své harvardské disertaci vysvětlil, proč jsou úzké skupiny při prosazování svých zájmů v rámci demokratické soutěže úspěšnější než široké majority. V úzkých skupinách na dosažené změně každý něco vydělá, zatímco v širokých skupinách se výhody změn rozkládají na tolik lidí, že konkrétní výhody pro jednotlivce jsou minimální. Proto nemá nikdo motivaci prosazovat veřejné zájmy, byť by se na nich snadno shodla většina voličů, a lépe motivované partikulární zájmy vítězí. Pokud to dnes zní jako banální poučka, pak jen díky tomu, že s tím Olson před půl stoletím přišel.

Olsonova logika vede k závěru, že politické strany budou reprezentovat veřejné zájmy pouze v případě, pokud budou mít širokou a aktivní členskou základnu. Ta může v rámci vnitrostranické demokracie omezit bezskrupulózní prosazování kmotrovských zájmů a posunout politiku stran blíže k většinovým zájmům.

České politické strany tuto podmínku neplní, neboť jejich členů je méně než dvě procenta voličů, přičemž průměr v západní Evropě je více než dvojnásobný. Společně s Litvou a Polskem jsme na úplném konci takových srovnání. S trochou nadsázky lze pak říci, že po odečtení členů, které zajímá jen politika na místní úrovni, a lidí nahnaných do stran nedobrovolně v rámci kmotrovského velrybaření ovládá české strany a tím i český politický systém jen pár stovek lidí.

Ekonom znalý mocného vlivu materiálních motivací na lidské chování nemůže čekat nic jiného, než že v prostředí českých stran dojde ke srovnání úzkých skupin a k masivní ignoranci zájmů voličských většin. Pokud ve stranách chybějí zástupci malých podnikatelů, pak jsou veřejné zakázky financovány tak, aby velké firmy slízly smetanu a vlastní práci zadaly malým firmám za podmínek na hranici rentability. Chybějí-li matky, stavějí se parkoviště a žádná hřiště. Nejsou-li při rozhodování učitelé či doktoři, pak se ve školství i zdravotnictví masivně investuje do budov i techniky podle not stavební a počítačové lobby, takže mnoho nezůstává na investice do lidí, kteří v těchto oborech pracují. Vliv zástupců velkých firem ve stranách by mohl klesnout jen při masové členské základně, která garantuje, že když jeden živnostník, doktor či učitel zrovna nemá čas, tak je tam dost dalších.

Nekonečné čekání na nové tváře

Už dvě desetiletí se ukájíme tradiční nadějí, že přijdou nové strany, noví lidé a s nimi změna k lepšímu. Kolaps všech pokusů od Unie svobody přes Stranu zelených až po Věci veřejné však ukazuje, že pokud nejsou nové strany od počátku stvořeny jako politická divize podnikatelské skupiny, tak rozhodně neustojí střet s realitou koncentrovaných zájmů. Nakonec ve stranách bez členů stačí přesvědčit – či uplatit – pár lidí a celý projekt zkolabuje.

Pokud nové ministrany změnu nepřinesou, zbývá ještě možnost reformovat tradiční strany pomocí nových členů. Ta stojí za úvahu, než se vydáme na riskantní cestu pokusů o populistická řešení a radikální změny volebního systému.

Zavedené strany nečekají na nováčky s otevřenou náručí, neboť je příliš nepotřebují. Členství ve stranách klesá všude v Evropě, mimo jiné proto, že členská základna již není nutnou podmínkou volebního úspěchu jako před desetiletími, kdy byly omezené možnosti masové komunikace. Roli místních členů při kampaních převzal cílený politický marketing profesionálních agentur, které si úzké zájmové skupiny dokážou zaplatit, pokud jim úspěch ve volbách zaručí přístup k lukrativním zakázkám.

Olsonova logika je ovšem dvojsečná. Na jedné straně vede k závěru, že masové strany reprezentují širší zájmy, na druhé straně ovšem očekává, že bez materiálních zájmů se žádné masy ke stranám nepřidají, neboť jim bude chybět osobní motivace.

Zbývá tak jen negativní motivace. Je možné, že se česká demokracie dostane na křižovatku, kdy bude ve hře totální odmítnutí současných stran ve prospěch nedemokratického populismu a radikálních změn s neodhadnutelnými důsledky. Možná by taková hrozba dokázala přesvědčit dostatečný počet voličů, že kvalitní demokracie se bez jejich aktivní účasti vybudovat nedá. Možná si pak připustíme, že jako k učení je potřeba škol, k výrobě továren či k hašení zbrojnic, tak je k fungování demokracie v poměrném volebním systému třeba masových politických stran. Možná pak bude účast na stranických debatách a aktivitách přijatelnou alternativou.

Když naposledy vyvěřela voličská frustrace na povrch při masových protestech kolem akce „Děkujeme, odejděte“ v roce 1999, bylo chybou pokusit se založit novou stranu. Lepší alternativou by byla akce „Děkujeme, přicházíme“, která by parlamentním stranám přinesla více členů a tím je posunula k většinovým zájmům.

Autor pracuje v Institutu pro výzkum evropské integrace Vídeňské univerzity.

Kudrna, Zdeněk (2012): Děkujeme, přicházíme. Respekt, 24. 11. 2012 (<http://respekt.ihned.cz/c1-58740600-dekujeme-prichazime>)

Politika, jaká nemá být

Pokud vám vadí současný stav politiky, máte pocit, že není koho volit, připadá vám, že volby nic nerozhodují, máte dojem, že zákony směřují stále k horšímu výsledku, máte pocit vzrůstající se korupce a celkového politického úpadku, pak určitě není rozumné spoléhat na to, že to vyřeší odněkud se vynořivší zázrační politici (byť je jich ve sněmovně po posledních volbách více než kdykoli dříve), kritická média nebo kdokoliv jiný. Jedinou cestou je to, že se bude více lidí nejen zajímat o politiku, ale bude ji také připraveno aktivně realizovat. A skutečně účinnou cestou je využití klasických institucí demokracie. Občanská společnost může být jakkoli sebevědomá a široká, ale nemá-li dobře rozvinut systém politických stran jako nejtradičnější nástroj zprostředkování zájmů a nepečuje-li o dobré instituce, pak stejně nedokáže dostatečně ovlivnit kvalitu politiky.

Fiala, Petr (2010): Politika, jaká nemá být. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, str. 47-48

Znehybněn svojí stranou

František Ptáček,
82 let, důchodce, bývalý
učitel, Chomutov

Drobnému
distingovanému muži,
který otevírá branku
v předzahrádce domu
v Chomutově, by stěží
někdo hádal
úctyhodných
dvaaosmdesát let.
František Ptáček, bývalý
učitel, mluví
s rozmyslem, přesně
formuluje myšlenky
a z hlavy vypočítává

data a údaje, jež jsou pro něj důležité. Jde o letopočty z nedávno minulé doby a pan Ptáček, dlouholetý člen chomutovské ODS, jimi demonstruje, proč se letos stejně jako vždy předtím neodešel do volební místnosti ovlivňovat dějiny. „V roce 2011 jsem z ODS vystoupil. Stoupl jsem si na schůzi a řekl, že už své straně nevěřím a opouštím ji. Volit ji tedy také nemůžu,“ popisuje svou občanskou bezradnost.

Poměry ve straně mu začaly být podezřelé v roce 2002, kdy se poprvé setkal s účelovým nabíráním černých duší. Na schůzi se tehdy dostavilo padesát nových členů a zvrátili poměr při volbě kandidátů na radnici ve prospěch Ivany Řápkové, ta se stala starostkou. Druhý moment, který jej znechutil, nastal o šest let později, když radnice vedená Ivanou Řápkovou pronajala za podezřelých okolností místní Kamencové jezero rovnou na padesát let. „To se dělo na popud bývalého senátora Alexandra Nováka, který byl později odsouzen za korupci,“ říká pan Ptáček. Jeho přehled osobních rozčarování z roku 2008 pokračuje odvoláním zkušeného šéfa místního zooparku Přemysla Rabase. Populární člen Strany zelených vedl zoopark vzorně šestnáct let a městu se nikdy nepodařilo věrohodně vysvětlit důvody, proč byl sesazen; zjevně šlo o vyřizování osobních či politických účtů. V roce 2010, pokračuje pan Ptáček, se na sněm nominující kandidáty do sněmovny dostavilo rovnou osm set nových členů, aby opět vynesli na přední příčku Ivanu Řápkovou. „Věci ve straně se neustále měnily k horšímu, nebylo ani ke komu mluvit. Když je divadlo nacpané účelově nabranými lidmi, tak můžete říkat, co chcete, je to jedno, pak se zvednou ruce a je po všem,“ vzpomíná na zasedání sněmu bývalý učitel.

František Ptáček vstoupil do ODS v roce 1998. „Zpočátku vládly v ODS i jiné vztahy mezi lidmi, každý nový člen byl na schůzi přivítán, členům se blahopřálo, když měli kulaté narozeniny. Já jsem měl před dvěma lety osmdesát a nic, nikdo si nevzpomněl, už se to nedělá,“ vypráví pan Ptáček. „Když jsem se snažil o zhoršujících se poměrech ve straně promluvit k ostatním, dozvěděl jsem se od šéfa naší místní organizace, že jsem k smíchu.“ Sečteno a podtrženo – pan Ptáček došel k závěru, že s poměry v místní ODS se hnout nedá, a tak vystoupil. Letos tedy věděl, že občanským demokratům hlas nedá. „Ale lámal jsem si hlavu, komu jinému, ne že jsem to rovnou vzdal, probíral jsem se kandidátkami. Lidi z nových uskupení neznám, tak je nemohu volit a ČSSD má také své lobbisty v pozadí,“ říká.

Argumenty svého syna, učitele na olomoucké univerzitě, že „nahrál bolševikům“, odmítá: „Tihle naši komunisté už žádnou revoluci dělat nebudou. Dějiny se dvakrát neopakují.“

Svobodová, Ivana a Lauder, Silvie (2012): Ti, kteří rozhodli. Respekt, 21.10.2012 (<http://respekt.ihned.cz/c1-58016380-ti-kteri-rozhodli>)

